

Розділ I. ІСТОРИКО-МИСТЕЦЬКА СПАДЩИНА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СВІТОВОГО КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

Part I. HISTORICAL AND ARTISTIC HERITAGE OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE WORLD CULTURE

УДК [78.7.034] (410.1)

УНІВЕРСАЛІЗМ ДУХОВНОЇ МУЗИКИ БРИТАНСЬКОГО КОМПОЗИТОРА ДЖОНА РАТТЕРА

Соколова Алла – доктор мистецтвознавства,
доцент кафедри теоретичної та прикладної культурології,
Одеська національна музична академія ім. А. В. Нежданової, м. Одеса
<https://orcid.org/0000-0002-4841-6342>
<https://doi.org/10.35619/ucpmk.v38i.460>
asmoonlux@gmail.com

Позначено відмінні риси музичного ландшафту сучасної Британії, які проявилися у впливі інших культур, древньої музики і модернізму на музичну культуру Британії. Розглянуто жанрові особливості вокально-хорових творів Дж. Раттера, розкрито їх християнський принцип викладу. Визначено мелодійна і гармонійна своєрідність хорових творів британського композитора. Зроблено аналіз «Дитячої меси» Дж. Раттера. Охарактеризовані стилістичні особливості концерту Раттера для двох фортепіано та оркестру «The Beatles Concerto». Розкрито універсальність музичної мови Дж. Раттера, яка синтезувала найкращі традиції хорової творчості П. Чайковського, Б. Брітенна, Пітера Максвелла Девіса, С. Рахманінова. Виявлено, що стиль Дж. Раттера тісно пов'язаний зі стародавньої англійської хорової традиції.

Ключові слова: хорова творчість, духовна музика, творчість Дж. Раттера, універсалізм, музична мова, дитячий хор.

Постановка проблеми. У ХХІ столітті, в епоху існування різних субкультур, музичний мейнстрім не може являти собою пряму лінію, а лаври «кращого композитора» важко віддати одному або декільком музикантам. Якщо В. Моцарт і Гайдн, Дж. Верді і Дж. Пучіні були незаперечними авторитетами і універсальними композиторами для еліти Європи ХVІІІ-ХІХ ст., то за останні 50 років важко виділити таких універсальних особистостей.

Музичний ландшафт сучасної Британії має два яруси: в першому знаходяться композитори, які пишуть духовну музику (Дж. Макміллан, Дж. Вейр, Дж. Раттер). Виконання їх творів вимагають професійних музикантів, а слухачами такої музики виступає духовенство і громади, які, як ніхто інший, здатні оцінити це високе мистецтво [2].

Слід зауважити, в євангелічних церквах є чимало музикантів, що потрапили під вплив поп-музики і фолку (Г. Кендрік). Такі музиканти спілкуються зі своїми громадами в неформальній і невимушеній обстановці. У будь-якому випадку в релігії музика є потужною об'єднавчою ланкою [2].

У другому ярусі британського професійного музичного співтовариства – композитори, що складають сучасну музику. Обидва типи композиторів ігнорують творчість один одного і, по суті, живуть у різних вимірах.

В англійській та в українській науковій літературі хорова і фортепіанна творчість Дж. Раттера, жанрові і стилістичні особливості його музичної мови, універсалізм, властивий його творам, практично не досліджувався. Тож актуальність даного дослідження перебуває в площині вивчення специфічних особливостей творчої спадщини Дж. Раттера, а також універсальності його музичної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми вивчення творчості британського композитора Дж. Раттера звертаються такі дослідники музикальної культури сучасної Великобританії, як Ф. Алан, А. Уїлсон-Діксон, Е. А. Вінандт, Дж. Фанчер, А. Бабінгтон, Кучурівський Ю. і ін. У вітчизняному науковому сегменті хорова творчість Дж. Раттера залишається територією terra incognita, однак до даної проблематики зверталися згадані вже Ю. Кучурівський і Л. Ковнацька. Дослідження цих учених відрізняються особливою цінністю, оскільки є об'єктивним поглядом на творчість сучасних британських композиторів і музичного ландшафту Великобританії загалом.

Мета статті – визначити жанрові і стилістичні особливості хорових і оркестрових творів Британського композитора Дж. Раттера, акцентуючи увагу на специфічну універсальність його музичної мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Події ХХ ст. стають джерелом натхнення для композиторів різних національностей, які працюють у різних жанрах і стилях: від Е. Елгара, Б. Бріттена і до І. Стравінського, Дж. Гершвіна та Дж. Вільямса. В умовах технічного прогресу, політичної та економічної нестабільності, низки воєн і репресій музика цієї доби поступово зазнавала змін. Чимало композиторів намагалися зберегти традиції минулих століть, тоді як інші виступили проти усталених музичних тенденцій, створюючи нові форми і стилі. Голокост, Хіросіма, Друга світова війна для багатьох повоєнних митців – не лише особиста трагедія, а й переконливий доказ того, що необхідно розірвати з минулим для того, щоб рухатися вперед і шукати нові форми.

Композитори і музиканти усвідомлюють, що музика не обов'язково повинна бути обмежена рамками традицій. Американські композитори, Дж. Гершвін та Д. Еллінгтон у своїй творчості спираються на джаз. Народна музика стає фундаментом для творчості Р. Воан-Вільямса, Б. Бартока та О. Мессіана. Група композиторів, які познайомилися під час навчання в Манчестері (Д. Харрісон, Х. Біртвістл і О. Гер), були головними представниками «постмодерністської» музики Великобританії. Проте в другій пол. ХХ ст. покоління «серйозних» композиторів працює з більш широкою палітрою музичних фарб: вони схильні до впливу інших культур, древньої музики і модернізму.

С. Райх, Ф. Гласс, М. Найман і Дж. Адамс відстоювали мінімалізм, ламаючи музичні кордони і здобуваючи величезну популярність. Споконвіку хори в величних й древніх соборах були одночасно джерелом натхнення для прихожан і зразком для наслідування композитором.

Дж. Раттер – один із найбільш відомих сучасних композиторів Великобританії, творець хорових перлин, що підкорили серця мільйонів людей в світі, «сонячний геній» сучасної британської хорової музики, який чудово орієнтується в тонкощах релігійної поезії.

Упродовж багатьох років твори Дж. Раттера виконувалися на королівських заходах, у концертних залах, школах і церквах. У 2002 р. для Золотого ювілею Королеви її сім'я замовила йому хоровий твір. Він виконався на службі в соборі Св. Павла в Лондоні.

У 2011 р. гімн Дж. Раттер «Цей день» (This Is The Day) пролунав на весільній церемонії принца Вільяма і Кетрін Міддлтон.

Музика і хор – центральний елемент християнського богослужіння. Церква не може існувати без хору: це можна порівняти з існуванням тіла без душі. Духовна музика являє собою багатовікову спадщину, вона набуває величезне значення і в ХХІ ст.; це відправна точка, де як віруючі, так і невіруючі можуть прийти до духовного порозуміння і єднання [1; 103-110].

Твори Дж. Раттера незмінно входять до світового репертуару великих і малих хорів. Кожен його хоровий твір доведено до досконалості; його музика глибоко релігійна і духовна. Дж. Раттер прагне писати музику, «приємну слуху Бога»: чудово-божественну і одночасно просту. Дж. Раттер прагне до простоти і ясності в своїй музиці. Однак простота у нього не досягається за рахунок якості. В одному зі своїх інтерв'ю він помічав, що батько Ісуса Христа був теслею, а теслі, це тихі і скромні перфекціоністи з очима істинного художника і руками майстра. Саме теслі воліють протиставити елегантну простоту вульгарній прикрасі. Ісус говорив ясно, просто, і позачасова: «Любіть ворогів ваших» або «Прости боржників своїх» була зрозуміла як віруючим християнам, так і атеїстам. Цей принцип (ясність і позачасовість) лежить в основі творчості Дж. Раттера [10].

Англійське віросповідання Дж. Раттера часто відігравало роль гамівної сорочки, що дало привід деяким сучасним музичним критикам звинувачувати Дж. Раттера в зайвій сентиментальності і архаїчності [12].

У своїй творчості Дж. Раттер особливе місце відводить мелодії. Мелодія є духовною скріпою, яка доносить сенс слів до серця слухача. «Дев'яносто п'ять відсотків музики, яка одного разу виконувалася, незабаром забувається. Нелегко створити мелодію, яку запам'ятає світ, але спробувати це зробити варто», – зауважував Дж. Раттер.

«Che gelida manina, se la lasci riscaldar» (Яка холодна рука, дозвольте їй зігріти) звучить чудово, але «Che gelida manina, se la lasci riscaldar» співається більш натхненно» [7; 32].

У 1960-х роках музичне співтовариство Великобританії було поляризоване. Талант найобдарованішого композитора свого покоління Дж. Раттера залишався практично непоміченим. Однак уже в 1970-х роках він стає затребуваним і популярним. Його надзвичайно збагатила дружба з

Дж. Тавенером, який, за власним визнанням Раттера, випереджав його у техніці і вишуканості музичних композицій. Кожен із них пішов своїм власним шляхом, однак імена обох композиторів вписані в історію Великобританії назавжди.

«Сокіл» (1969 р.) – перший великий хоровий твір Дж. Раттера для хору й оркестру. Покладений на середньовічні і біблійні тексти, він рясніє образними вокальними лініями і вмілою оркестровкою. У тексті твору присутні згадка про символи Євхаристії, а також легенди про Святий Грааль.

Прем'єра «Сокіл» пройшла в каплиці Королівського коледжу. Прихильний прийом слухачів зміцнив рішучість Дж. Раттера домогтися успіхів на композиторському терені [7]. Утім здобуває він широку популярність завдяки створенню масштабних хорових творів: «Реквієм», «Магніфіканти», «Глорія», «Дитячої меси».

У 1974 р. він завершує «Глорію», що являє собою музичне оформлення кожної з частин Меси латинської «Gloria». Закличне звучання мідних фанфар відкривають першу частину; потім звучить хор: «Слава во вишніх Богу». Початок другої частини – арпеджіо, виконуване органом, проте пізніше тема переходить до духових інструментів. У третій частині переважає звучання духових інструментів і хору.

Дж. Раттер доводить досвідченій англійській публіці, що він композитор, який чудово орієнтується в композиційних прийомах і може викликати «мурашки у слухача одним розчерком пера» [3; 57].

Наступний твір, який приніс Дж. Раттеру безсумнівний успіх, стає опера «Вибух!» (Bang!), написана в 1975 р. на лібрето Д. Річарда Гранта. прем'єра якої відбулася в залах Ферфілд, Кройдон (Fairfield Halls, Croydon), під керуванням диригента Д. Сквібб.

В основі сюжету лежить історія про «порохову змову». У 1605 р. група англійських католиків, які піддавалися гонінням з боку англійського короля Якова I Стюарта, намагалася підірвати будівлю Вестмінстерського палацу. «Пам'ятай, пам'ятай п'яте листопада, порох, зраду і змову...» Цим старовинним віршом Дж. Раттер починає свою оперу. Як і багато подій в яскравій історії Англії, «історія про порохову змову» обросла легендами і фантазіями. Однак лібретист Д. Грант зображає дивно точну картину драматичних подій 1605 р. [7].

«Реквієм» (Requiem) Дж. Раттера – це найбільший внесок до світової хорової музики. твір написаний в 1985 р. і присвячений пам'яті батька композитора, який помер роком раніше. Твір являє собою монументальний твір, який вважається його найкрасивішою і вишуканою композицією. Це одне з найулюбленіших і широко виконуваних хорових творів ХХ ст. «Реквієм» написаний для сопрано (або мецо-сопрано), мішаного хору та оркестру і складається з семи частин. Тексти (латинською та англійською мовами) взяті з Книги загальних молитов і псалмів (Missa pro Defunctis). Сім розділів утворюють аркоподібну структуру на тему життя і смерті: в «Реквіємі» звучать молитви від імені людства: псалом 130 («З глибини»), псалом 23 («Господь – мій Пастир»), а також уривки з «Книги молитов» 1662 р. У частині «Agnus Dei» звучить болісне благання; центральна частина «Реквієму» «Sanctus» стверджує божественну славу, а заключна частина «Lux aeterna» висловлює безтурботність, світло і обіцянку вічного спокою. Прості, але неймовірно зворушливі номери «Requiem aeternam» (Вічний спокій) і «The Lord is my shepherd» (Господь – мій Пастир) зачаровують слухача.

Дж. Раттер використовує прості гармонії, проте «розбавляє» їх дисонансним звучанням, хроматикою і модуляціями для посилення драматичного ефекту. Композитор писав про свій твір: «Реквієм швидше інтимний, ніж грандіозний, споглядальний і ліричний, а не драматичний, це рух до світла, а не до темряви». Саме «Реквієм» закріплює за Дж. Раттером титул визнаного композитора [5; 612].

У 1990 р. Дж. Раттер написав «Магніфікату», що є кульмінаційним зразком його творчості. Твір наповнений «божественною благодаттю і славослів'ям Бога». Біблійний текст доповнюється текстом з англійської поеми XV ст. «О, троянда, прекрасна троянда» [5; 613].

Дж. Раттер добре відомий британській публіці й своїми різдвяними і сакральними гімнами: «Candlelight Carol» і «What Sweeter Music», «For the Beauty of the Earth» і «Look at the World». Більшість із найулюбленіших різдвяних хорових творів митця були перекладені композитором для фортепіано («Angels 'Carol», «What Sweeter Music», «Colours of Christmas», «Christ our Emmanuel» та ін.). «Гельське благословення» («A Gaelic Blessing»), тривалістю менше двох хвилин, є незмінно популярним на весіллях, хрестинах і похоронах – не лише через глибоко втішні слова, а й за духовну чуттєвість самої музики.

Різдвяні гімни зробили прізвище Раттера синонімом слова «Різдво». Це не дивно, адже протягом багатьох століть різдвяна служба залишалася «найяскравішою подією року» для Великобританії. Для багатьох британців Різдво – єдине свято, тісно пов'язане з хоровою музикою.

Дж. Раттер згадував: «Для мене Різдво – це щасливі спогади, які стосуються, в першу чергу сім'ї і школи. Я вчився в школі на півночі Лондона, в якій знаходилася каплиця. У школі існував (і донині існує) прекрасний хор. Виконання різдвяних гімнів було кульмінацією року, який чекали всі – діти, вчителі та їхні батьки. З музикою Різдво завжди ідеально. Може не піти сніг, блюдо з індички виявиться жорстким або підгорілим. Лише Бог знає, що ще може статися на Різдво. Але музика здатна зробити Різдво справжнім, незважаючи ні на що» [8; 7].

Основною метою псалмів і гімнів є прославлення Бога.

За твердженням Дж. Раттера не існує чіткого розуміння як виконувалися ранні псалми, чи були вони наповнені справжнім сакральним змістом. У Новому Завіті є згадка про спів псалма: під час Таємної вечері Ісус Христос і його дванадцять апостолів виконали гімн, а потім піднялися на Оливну гору («І, заспівавши, пішли на гору Оливну» Мф: 14: 31-39). Тринадцять чоловіків співали псалом напам'ять без музичного супроводу [8].

У наступні століття церковна музика стає найбільш раннім типом музики, яку записували монахи і священнослужителі, на відміну від вуличних музикантів, які не володіли необхідними для цього знаннями і навичками. Григоріанські співи не лише збереглися, а й знаходили відгук у серцях людей протягом багатьох століть, були потужним джерелом натхнення для музикантів [6].

Гімни Дж. Раттера часто виконуються в англіканській церкві. Специфічна особливість гімнів композитора – складна мова гармонії, непросте інструментування, прискіпливий відбір текстів. Утім, такий підхід композитора характерний як для гімнів, так і для великомасштабних хорових творів.

Незважаючи на всі твори християнського спрямування Дж. Раттер не розглядає себе як релігійну людину. Він відкрито заявляє: «Я – швидше прихильник Англіканської церкви, але не по-справжньому віруючий. Я маю проблему з підписом по пунктирних лініях» [8; 5]. Таке твердження означає, що Дж. Раттер не сприймає певні християнські догмати. «Ви, як художник, повинні увійти в стан, який не є вашим власним. Так роблять справжні художники... Ральф Воан-Вільямс був агностиком, однак це не завадило йому аранжувати англійський гімн!» [8; 9].

Дж. Раттер неодноразово піддавався критиці за своє суперечливе ставлення до релігії. Однак, його музика за своїм змістом, поза сумнівом, християнська. Велика частина музики Раттера містить тексти, в значній мірі запозичені з Біблії. Дж. Раттер відносить категорію «музика» до «благодаті». Благодать – це Божий дар. Розум людини інтерпретує загальну благодать особливим чином: на славу Богу (теїстичний погляд), або на славу людини (гуманістичний погляд) [4].

Дж. Раттер писав і оркестрові твори. «Концерт «Бітлз» (The Beatles Concerto) побачив світ у 1977 р. У ньому використовуються теми з дев'яти найвідоміших пісень Великої четвірки («She Loves You», «Eleanor Rigby», «Yesterday», «All my Loving», «Hey Jude»). Стиль концерту близький романтичному стилю епохи початку XX ст., коли концертна форма високо цінувалася і користувалася популярністю в широких масах. Деякі пісні «Бітлз» звучать у традиційному концертному стилі П. Чайковського і С. Рахманінова.

Фортепіанна партія рясніє технічно складними і віртуозними пасажами, що нагадують блискучі концерти С. Рахманінова: каскади хроматики, величезна кількість арпеджіо, подвійні октави, контрапункти, інтерлюдії, драматичні кульмінації. Друга частина – ніжна, зі співучими орнаментами, схвильованою хроматичною лінією. Фінальна частина – драматична, розцвічена модуляціями, синкопованою мелодією. Концерт увібрав кращі риси блискучого концертного стилю російських композиторів і, беззаперечно, посідає особливе місце у світовій музичній скарбниці [7].

Крім композиторської та диригентської діяльності Дж. Раттер редагує і робить перекладання для хору. Так, його 384-сторінковий збірник хорової обробки включає 28 творів. До цього збірника входять відомі твори таких композиторів, як Джордж Фрідріх Гендель, а також менш відомі твори Лілі Буланже, Фелікса Мендельсона і Еріка Саті.

Дж. Раттер читає лекції в багатьох університетах, церквах; виступає на конференціях в Європі, Скандинавії та Північній Америці. Він є почесним членом Вестмінстерського хорового коледжу в Принстоні, членом Гільдії церковних музикантів, а в 1996 р. удостоєний звання доктора музики Ламбета.

У 2001 р. 19-річний син Дж. Раттера, студент I курсу Клер Раттер, був збитий автомобілем і помер. Дж. Раттер відійшов від горя через два роки. Першим твором, написаним композитором після смерті сина, стає «Дитяча меса» («Mass of the Children»).

Дитячий хоровий спів отримав розвиток у XX ст. Чимало європейських і російських композиторів (Б. Бріттена, П. Хіндеміт, А. Оннегер, Ф. Пуленк, Д. Мійо, З. Кодай, Б. Барток, І. Стравінський, С. Прокоф'єв, Г. Свиридов та ін.) віддали данину цьому жанру. З розквітом творчості Б. Бріттена дитяче хорове мистецтво виходить на новий виток. Бріттен на перший план висуває дитячі голоси в ряді своїх творів, зокрема в кантаті «Святий Миколай», написаній для Лансінг-коледжу в Сассексі і в «Весняній симфонії».

Для Віденського хору хлопчиків Б. Бріттен склав «Золоту марноту» (для хору хлопчиків та фортепіано на текст старої англійської балади, вперше виконаний в Альдебурге в 1967 р.). Для хору школярів Уондсворту він написав постановку на вірші Б. Брехта «Дитячий хрестовий похід» («A Children's Crusade»). Голоси хлопчиків добре чути також у «Військовому Реквіємі» Б. Бріттена [6]. Хорова творчість Б. Бріттена стає каталізатором для інших композиторів.

Практично кожен композитор, який пише «дорослу» музику, не обходить стороною і «дитячу» сферу. У другій пол. XX ст., дитячий хор досягає апогею свого розквіту.

Дж. Раттер завжди знаходив звук дитячого голосу особливо чистим. Будучи дитиною, Дж. Раттер співав у шкільному хорі, який брав участь у виконанні Третьої симфонії Г. Малера і «Реквієма» Б. Бріттена. У зрілому віці композитор надав дітям можливість виступати разом із дорослими професіоналами-вокалістами [9].

«Дитяча меса» Дж. Раттера – п'ятичастний твір для змішаного дорослого і дитячого хорів, а також оркестру. Меса являє собою п'ять частин без Credo: Kyrie, Gloria, Sanctus, Agnus Dei і Finale (Dona nobis pacem). У ній поєднуються традиційний латинський текст missa brevis з англійської поезією В. Блейка і знаменитими ранковими і вечірніми гімнами єпископа Т. Кена. Вперше виконаний в лютому 2003 року в Карнегі-хол, у Нью-Йорку, він об'єднує сольні партії сопрано і баритона, які одночасно гармоніюють і контрастують із номерами, виконуваними хором дітей (символом щирості і невинності) і хором дорослих (символом мудрості). Тексти англійських поем допомагають створити алію стану неспання і сну за аналогією з життям людини – від народження до смерті.

Ідея об'єднання дитячого хору з дорослим не нова, проте в багатьох творах дитячі голоси розглядалися як допоміжний ресурс. У «Дитячій Месі» Дж. Раттер відвів дитячому хору центральну роль. Дитячий хор посилював значення і сенс Меси [7].

«Дитяча Меса» вільна від «земних пристрастей» і конфліктів. Дитячі голоси чути вже в першій частині твору, їх роль розглядається композитором в контексті загальної концепції меси.

«Дитяча Меса» відкривається піснями дитячого хору з ранкового гімну єпископа Т. Кена «Прокинься, душе моя, із сонцем», написана в 1674 р. для Вінчестерського коледжу. Після «Kyrie» звучить ритмічно енергійна «Gloria». Частини «Sanctus і Benedictus» починаються м'яко, переливаються гармонією, привносять до твору елемент контрастності.

Вірш В. Блейка (1757-1827 pp.) «Агнець», доданий до тексту традиційної Меси, є пронизливим посланням про кошовності життя кожної дитини. Текст «Agnus Dei» розділений на дві частини. За першою частиною звучить зворушлива поема В. Блейка «Агнець» у виконанні дитячого хору. Фінальна частина починається з двох молитов у виконанні солістів-баритонів і сопрано на вірші Л. Ендрюса і Святого Патрика. Іноді діти співають на латині, наприклад, Christe Eleison, початок Gloria і Benedictus, в інших частинах вони співають англійською мовою [7].

В одному із найбільш надихаючих номерів «Дитячої Меси» діти співають вечірній гімн «Слава Тобі, Боже мій, цієї ночі» на піднесену мелодію Канону Талліса, в той час як дорослі співають «Даруй нам мир твій» (Dona nobis pacem). До хору приєднуються солісти, поступово довівши твір до піднесеного завершення. Твір є новим виміром творчості композитора. Чудова оркестровка «Дитячої Меси», переплетення латинських і англійських текстів свідчить про створення Дж. Раттером одного з кращих і найбільш зворушливих творів. Як і в багатьох композиціях автора мелодія, гармонія, оркестровка здатна зробити слухача духовніше і глибше.

Висновки. Історія хорової музики – невід'ємна частина багатовікових музичних традицій. Витоки зародження християнської музики загублені в глибині століть. Двоїсте ставлення церковних діячів до музики, як відволікання від істинного поклоніння Богу, було характерне з часів Платона до аятола Хомейні. Але з найперших днів християнства віруючі співали. Урешті-решт церква структурувала кодифіковано затверджені церковні звичаї, куди ввійшов і спів, як невід'ємна частина літургії.

Дж. Раттер видатний англійський композитор, хоровий диригент та музиколог; його музика сприймається крізь призму стародавньої англійської хорової традиції. Його хорова музика за своєю природою еклектична. З одного боку, Дж. Раттер синтезував найкращі традиції хорової музики епохи, демонстрував вплив французьких і англійських хорових традицій початку XX ст.. З іншого, його музика

захоплює емоційною свіжістю, щирістю, які перегукуються з натхненним ліризмом музики Beatles, блискучим концертним стилем П. Чайковського, С. Рахманінова, хоровими творами Б. Бріттена. Багатошарова гармонія і ритм, що поєднує в собі елементи джазу, майстерного інструментування, текстових і мелодійних цитат, запозичених у композиторів минулих епох, мелодійна винахідливість і божественна простота надають музиці Дж. Раттера незвичайну глибину сприйняття. Створення Дж. Раттером «Дитячої Меси», в якій головна роль відведена дитячому хору, як символу невинності, щирості і чистоти, свідчать про спробу композитора вивести хорове мистецтво на новій рівень. Дж. Раттер створив власний унікальний і неповторний стиль – «стиль Раттера». Його мелодійна мова універсальна; вона цікава слухачеві незалежно від расової і соціальної приналежності.

Перспективи подальшого дослідження проблеми лежать у сфері вивчення жанрової стилістики гімнів і фортепіанних творів Дж. Раттера.

Список використаної літератури

1. Зосим О. Західноєвропейська богослужбова музика нового часу у вимірах нової сакральності. Київ : НАКККиМ. *Мистецтвознавчі записки*, 2015. Вип. 28. С. 103–110.
2. Ковнацкая Л. Г. Английская музыка XX века (истоки и этапы развития): очерки. Москва : Сов. композ., 1986. 216 с.
3. Кучуривський Ю. С. Жанрова стилістика реквієму Дж. Раттера, Б. Чілокотта і Дж. Тавенера в контексті традицій англійської хорової музики. Одеса : Астропринт, 2017. *Музичне мистецтво і культура*. Вип. 25. С. 54–66.
4. Alan F. John Rutter's Partita for Orchestra. *Journal The Musical Times* 117, No. 1598, London, 1976. 309 p.
5. Babington A. Early British song. *Early Music*. Oxford : Oxford Press, 2010. Vol. 38, Issue 4. P. 611–614.
6. Burrows H. J. Choral Music and the Church of England 1970–1995: *A Study of Selected Works and Composer – Church Relations. PhD thesis*. Norwich : University of East Anglia, 1999. 220 p.
7. Dakers L. Making Church Music Work. Oxford and London : Mowbray, 1978. 57 p.
8. Macfarlane A. Interview with John Rutter. Cambridge : Cambridge University Press, 2009.
9. Morrison R. Tis the Season to Be Authentic. *Journal The Times*, Oxford : Oxford University Press, 1992. 29 p.
10. Wienandt E. A. *Choral Music of the Church*. New York : The Free Press, 1965. 494 p.
11. Wilson-Dickson A. *The Story of Christian Music*. Oxford : Lion Books, 1992. 256 p.
12. Westermeyer P. John Rutter : Popular Romantic. *Christian Century*, 1994. No. 35. 158 p.

References

1. Zosim O. Zahidnoyevropejska bogosluzhbova muzika novogo chasu u vimirah novoyi sakralnosti [Western European liturgical music of modern times in the dimensions of new sacredness]. Kyiv : NAKKKiM: *Mistectvoznnavchi zapiski*, 2015. Vyp. 28. S. 103–110.
2. Kovnackaya L. G. Anglijskaya muzyka HH veka (istoki i etapy razvitiya) [English music of the twentieth century (origins and stages of development)]: ocherki. Moskva : Sovetskij kompozitor., 1986. 216 s.
3. Kuchurivskij Yu. S. Zhanrova stilistika rekviyemu Dzh. Rattera, B. Chilcotta i Dzh. Tavenera v konteksti tradicij anglijskoyi horovoyi muziki [Genre style of the requiem of J. Rutter, B. Chilcott and J. Tavener in the context of the traditions of English choral music]. Odesa : Astroprint, 2017. *Muzichne mistectvo i kultura*. Vyp. 25. S. 54–66.
4. Alan F. John Rutter's Partita for Orchestra. *Journal The Musical Times* 117, No. 1598, London, 1976. 309 p.
5. Babington A. Early British song. *Early Music*. Oxford : Oxford Press, 2010. Vol. 38, Issue 4. P. 611–614.
6. Burrows H. J. Choral Music and the Church of England 1970–1995: *A Study of Selected Works and Composer – Church Relations. PhD thesis*. Norwich : University of East Anglia, 1999. 220 p.
7. Dakers L. Making Church Music Work. Oxford and London : Mowbray, 1978. 57 p.
8. Macfarlane A. Interview with John Rutter. Cambridge : Cambridge University Press, 2009. 28 January.
9. Morrison R. Tis the Season to Be Authentic / *Journal The Times*, Oxford : Oxford University Press, 1992. 29 p.
10. Wienandt E. A. *Choral Music of the Church*. New York : The Free Press, 1965. 494 p.
11. Wilson-Dickson A. *The Story of Christian Music*. Oxford : Lion Books, 1992. 256 p.
12. Westermeyer P. John Rutter : Popular Romantic. *Christian Century*, 1994. No. 35. 158 p.

UNIVERSALISM OF THE SPIRITUAL MUSIC OF THE BRITISH COMPOSER JOHN RUTTER

Sokolova Alla – Doctor of Arts, PhD, Associate Professor, Department of Department of Cultural, the Odessa National A. Nezhdanova Academy of Music

The distinctive features of the musical landscape of modern Britain are outlined, which are expressed in the inclination to the influence of other cultures, ancient music and modernism on the musical culture of Britain. The genre features of vocal-choral works by J. Rutter are considered, their Christian principle of presentation is revealed. The melodic and harmonic originality of the choral works of the British composer has been determined.

The analysis of «Children's Mass» by J. Rutter is made. The stylistic features of the concert by J. Rutter for two pianos and orchestra «The Beatles Concerto» are characterized. The universality of the musical language of J. Rutter, which synthesized the best traditions of the choral creativity of P. Tchaikovsky, B. Brithenna, Peter Maxwell Davis, S. Rachmaninoff, is revealed. It was revealed that J. Rutter's style is closely related to the ancient English choral tradition.

Key words: choral art, sacred music, J. Rutter's art, universalism, musical language, children's choir.

UDC: [78.7.034] (410.1)

UNIVERSALISM OF THE SPIRITUAL MUSIC OF THE BRITISH COMPOSER JOHN RUTTER

Sokolova Alla – Doctor of Arts, PhD, Associate Professor, Department of Department of Cultural, The Odessa National A. Nezhdanova Academy of Music

The purpose of the article is to determine the stylistic features and universality aspects of musical language of the choral and orchestral works of the British composer J. Rutter.

Research methodology. Materials of research literature are studied by logical, historical, chronological, problem-chronological, and musical analysis method.

Results. The origins of Christian music are lost in the depths of many centuries. The dual attitude of church leaders to music as a distraction from the true worship of God has been characteristic since the time of Plato. Eventually, singing became an integral part of the liturgy. John Rutter is an outstanding English composer, choral conductor, and musicologist. J. Rutter's music is perceived through the prism of the ancient English choral tradition. J. Rutter synthesized the best traditions of choral music, his music shows the influence of French and English choral traditions of the early twentieth century. On the other hand, J. Rutter's music echoes the inspired lyricism of the Beatles' music, the brilliant concert style of P. Tchaikovsky, S. Rachmaninoff, and the high mastery of B. Britten's choral works. The multi-layered harmony and rhythm, combining elements of jazz, skillful instrumentation, textual and melodic quotations borrowed from composers of past eras, melodic ingenuity, and divine simplicity give J. Rutter's music an extraordinary depth. J. Rutter's creation of «Children's Mass», in which the main role is given to the children's choir as a symbol of innocence, sincerity and purity, testifies to the composer's attempt to take choral art to a new level. J. Rutter created his own unique and inimitable style – «Rutter style».

The practical significance. The research materials can be used in lectures and seminars on the history of modern foreign musical culture in secondary and higher educational institutions.

Key words: choral art, sacred music, J. Rutter's art, universalism, musical language, children's choir.

Надійшла до редакції 28.08.2021 р.

УДК 782.7

«ЗАЗА» Р. ЛЕОНКАВАЛЛО В РУСЛІ ТРАДИЦІЙ ВЕРИСТЬСЬКОГО МУЗИЧНОГО ТЕАТРУ

Джулай Ганна Андріївна – кандидат філософських наук,

Заслужений діяч мистецтв України, професор кафедри сольного співу,
Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової, м. Одеса

<https://orcid.org/0000-0003-4928-0261>

<https://doi.org/10.35619/ucpmk.v38i.461>

dzulajanna8@gmail.com

Зосереджено увагу на типологічних ознаках італійського веристського музичного театру, його сюжетно-образній специфіці та інтонаційно-драматургічних характеристиках. Виявлено духовно-етичні настанови італійської веристської опери та особливості її інтонаційної мови. Обґрунтована поетико-інтонаційна своєрідність опери Р. Леонкавалло «Заза», що виникла на перетині традицій італійської веристської опери і близької їй французької ліричної опери і, водночас, увібрала в себе духовно-етичний потенціал оперної спадщини Дж. Верді.

Ключові слова: веризм, італійський веристський музичний театр, творчість Р. Леонкавалло, «Заза» Р. Леонкавалло.

Постановка проблеми. Оперна спадщина представників італійського музично-театрального веризму є актуальною сьогодні не лише на великих оперних сценах, але й в рамках навчально-педагогічного процесу. Головні партії творів Дж. Пуччіні, П. Масканьї і Р. Леонкавалло виступають для сучасних виконавців своєрідним тестом на зрілість, перевіркою не тільки співацьких, але й артистичних можливостей, і тому потребують узагальнень історико-стилістичного, культурного, інтонаційного та образно-сценічного порядку. Сказане співвідносно і з оперною спадщиною Р. Леонкавалло, багато творів якого, зокрема, «Заза», поки що не стали предметом широкого музикознавчого та виконавського аналізу, що й обумовлює актуальність теми представленої статті.

Аналіз досліджень і публікацій. Вітчизняна музикознавча бібліографія, присвячена творчості Р. Леонкавалло, поки що, на жаль, мінімальна. Фактично відсутня монографія, що узагальнює стиль композитора. Відомості про даного автора знаходимо найчастіше або в путівниках з його оперного шедевру «Паяци» [11; 7; 5], або в дослідженнях, присвячених спадщині Дж. Пуччіні, в рамках яких постать Р. Леонкавалло та його творчість стисло репрезентовані на тлі масштабних стильових узагальнень творчості автора «Тоски» та «Чіо-Чіо-Сан» [4; 2; 8].